

УДК 316.7(049.3)

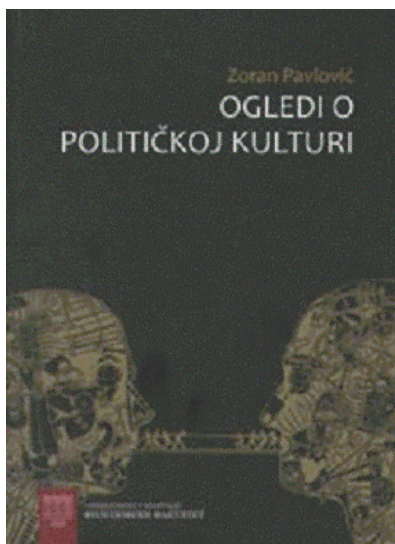
DOI: <https://doi.org/10.22182/sptm.6022018.20>

Приказ

Бојан Тодосијевић*
*Институт друштвених наука,
Београд*

ПОЛИТИЧКА КУЛТУРА У ДРУШТВЕНИМ НАУКАМА

Зоран Павловић,
„Огледи о политичкој култури“,
Филозофски факултет,
Универзитет у Београду,
Београд, 2017, 153 стр.

Концепт политичке културе је један од ретких политиколошких концепата који је једнако популаран у научној лите-

ратури као и у журналистици. Његова флексибилност свакако томе доприноси – разни аутори дефинишу концепт на различите начине. Та флексибилност је, наравно, и један од извора проблема и тешкоћа које прате овај концепт. Његов садржај постаје аморфан, а употреба прилагодљива циљевима аутора. Тако се политичком културом објашњава зашто политичке институције не функционишу према очекивањима, а нефункционалним институцијама се објашњавају мањкавости у сфери политичке културе. Концептуална јасноћа и доследност су оно што би било корисно у тој области литературе, да би се значај и утицај политичке културе могли адекватно проценити, а фактори који утичу на промене у политичкој култури јасније оцртати. Књига „Огледи о политичкој култури“ др Зорана Павловића је несумњиво значајан и правовремени допринос у том правцу.

У књизи, аутор сагледава појам политичке културе из разних углова, анализира различите начине коришћења тог појма у научној литератури, и у свему настоји да утврди емпиријску подршку коју различити приступи, теорије, модели, имају. Књига је подељена у девет поглавља, који логично воде читаоца од прегледа историје и пред-историје појма политичке

* btodosijevic@idn.org.rs

културе, преко проблема дефинисања, типологије, формирања и мењања културе на индивидуалном нивоу, преко анализе интеракције са политичким системом, па до дискусије о специфичним карактеристикама политичке културе у Србији.

Неколико је важних карактеристика које се провлаче кроз поглавља ове књиге. Прво треба истаћи оно по чему је ова књига заиста јединствена у нашој литератури. То је строго инсистирање на утврђивању емпиријске заснованост различитих хипотеза и теорија о политичкој култури. Политичка култура се често наводи као пригодно објашњење за различите политичке феномене. Нестабилно функционисање демократије, на пример, се редовно објашњава проблематичном политичком културом становништва. Међутим, Павловићева монографија нам показује да пажљивије проучавање емпиријске литературе указује да прости једносмерни утицај од културе ка функционисању демократије није оно на шта резултати истраживања указују. Верујемо да ће ова књига помоћи како стручњацима тако и лаицима да боље ускладе своје размишљање о политици са научним знањем о политичкој култури.

Друга темељна карактеристика Павловићеве монографије је приступ анализи политичке културе из угла психолога. Од-

мах да се разјасни: то не значи да аутор занемарује литературу из других дисциплина. Напротив, највећи део литературе долази из политикологије, и ауторова перспектива је очигледно интердисциплинарна. Међутим, само дефинисање појма политичке културе, тумачење истог као индивидуалне психолошке диспозиције, те повезивање са појмовима ставова и вредности говори о психолошком углу аутора. Политичка социјализација, тј. индивидуално усвајање и мењање политичке културе, је такође посматрано из индивидуалног, психолошког угла. На тај начин аутор успева да одржи појам културе ближе емпиријској основи – понашању и ставовима појединца, који у крајњој линији граде оно што се подразумева под политичком културом. Аутор избегава да том појму прида над-индивидуални карактер, који се повремено среће у литератури, и наводи низ теоријских и емпиријских аргумената који подржавају његов приступ.

Трећа карактеристика овог рукописа је константно повезивање научних теорија и хипотеза са реалним историјским и актуелним дешавањима у свету и, што је посебно битно, у Србији. Такав приступ чини да се појам политичке културе јавља као конструктивни појам не само у сврхе научне анализе, него као нешто што је директно

у вези са реалним политичким дешавањима. Дакле, и широј публици може да помогне у разумевању политике, и у квалификованијој комуникацији о политици. Наравно, то доприноси и занимљивости и читљивости самог текста.

Као што је напред речено, књига је подељена у девет поглавља. Прво даје преглед историје појма политичке културе. Занимљиво је видети како је сама идеја старија од термина, те како су на сличан начин аутори из различитих епоха размишљали о односу појединца и политике. Интересантан је приказ политичког контекста када се јавља појам политичке културе – период са једне стране развоја емпиријских друштвених наука – а са друге стране период „хладног рата“.

Друго поглавље доноси детаљну дискусију о самом појму политичке културе. Читајући то поглавље постаје јасно како један такав појам који делује интуитивно јасно и логично, постаје проблематичан када покуша да се једнозначно концептуално дефинише. Проблем постаје садржај концепта, структура, питање ко је носилац културе, те да ли је сам појам неопходан или је сувишан узимајући у обзир друге сродне појмове из друштвених наука. Оно што је посебно вредно пажње је и ауторов покушај, успешан чини се, давања дефиниције политичке

културе која је разумљива а избегава замке који многи други покушаји нису избегли. („Појам политичке културе је у складу с тим схваћен као *свеукупност политичких и политички релевантних оријентација и облика понашања чланова једне политичке заједнице.*“).

Проблем типологије политичке културе је обрађен у трећем поглављу. Наравно, полази се од идеја Алмонда и Вербе, али се затим пролази кроз моделе многих других аутора, укључујући и српске. Занимљиво је видети како је литература напредовала од релативно наивних модела раних аутора код којих је поглед из сопствене културно-политичке сфере веома видљив, до модела који имају изразитији глобални приступ. Аутор је сам познат као познавалац Инглхартовог модела пост-материјалистичке вредносне трансформације, тако да је тај модел приказан у доста детаља. Овде ваља напоменути да је од трећег поглавља све више референци на истраживања политичке културе у Србији. То ће бити од великог значаја за будуће ауторе који намере да се упусте у истраживање домаће политичке културе.

Четврто поглавље доноси прилично обухватан и детаљан третман проблема политичке социјализације, тј. усвајања, развоја, мењања политике културе. Ова комплексна област

је обрађена узимајући у обзир како стандардну, класичну литературу, тако и најновије трендове у истраживањима. Аутор при свему томе настоји да донесе балансиране судове о доприносима различитих трендова у литератури.

Ако су претходна поглавља можда личила на стандардне академске текстове који траже одређени напор од стране читаоца да се идеје повежу са свакодневном стварношћу, поглавље о „слактивизму“ је потпуно урођено у актуелна збивања. Ради се о прегледу утицаја модерних комуникационих технологија на политичку културу, и на само проучавање политичке културе. Постојећа истраживања су у великој мери усмерена на политички активизам, тј. питање у којој мери Интернет допринеси активнијем и боље информисаном грађанству. Порука је, изгледа, умерено афирмативна. Без обзира на повремену медијску реторику, нове технологије нису довеле до потпуне револуције у свету политичке комуникације, али су допринеле значајним променама у појединим областима – лакоћа формирања политичких група и слично. Као и у првим истраживањима из педесетих година прошлог века, поново се показује да је селективност у одабиру информација онај фактор који ограничава утицај еуфорично најављиваних „медијских револуција“.

Шесто поглавље се носи са једним од најтежих питања читавог приступа који се користи појмом политичке културе. Ради се о односу културе и институционалних структура. Да ли прво утиче на друго, или друго на прво? Како моделирати њихову интеракцију? На та питања, ауторов преглед постојећих истраживања указује, није могуће дати једноставан одговор. Систем и култура су увек у интеракцији, тако да ни истраживања нису могла да дају неподељену подршку само једном од та два виђења. Са друге стране, само позивање на 'интеракцију' није довољно, ако се сам тај процес не спецификује експлицитно. То, у сваком случају, остаје као отворена област савремених истраживања. Павловићев преглед релевантних истраживања у овој области даје прилику да се упознамо са инвентивношћу истраживача и теоретичара са којом су приступили том проблему, тражећи до којих граница поједина од тих виђења могу да се доведу.

Посебно је занимљива, и за поједине читаоце вероватно провокативна, дискусија о глобалним искуствима са комунизмом/социјализмом, као експериментом у циљаној промени политичке културе под утицајем промењене политичке структуре. Тема је контроверзна, и ни једна дискусија од тога не може да се изолује. Тако и Павло-

вићева дискусија може да утиче на читаоце различито – зависно од њихове политичке културе. У овом поглављу се налази и анализа политичке толеранције, као једног од фундаменталних елемената демократске политичке културе. То је занимљив предмет, јер се показује у многим истраживањима како политичка толеранција није преовлађујућа норма – нигде, па ни у земљама са најдужом демократском традицијом.

Првих шест поглавља често реферишу на истраживања политичке културе спроведена у Србији, и усмерена на Србију. Седмо поглавље је у потпуности посвећено прегледу резултата истраживања различитих аспеката политичке културе у Србији. Ауторов обухватан, темељан и објективан приступ чини ово поглавље само по себи значајним доприносом друштвеним наукама код нас. Показује се да је на ту тему спроведен приличан број истраживања, и да је њихова порука, када се гледа из данашње перспективе, требала да се боље чује. Резултати илуструју, на пример, како је у периоду СФРЈ забележена велика подршка тадашњем политичком систему и вредностима. Крајем осамдесетих прошлог века, истраживања извештавају о променама, све мањој подршци систему. Каснији колапс политичког система је праћен масивним променама

у вредносним оријентацијама и политичкој култури.

Осмо поглавље говори о проблему који је генерално слабије елабориран у емпиријској научној литератури – односу политичке културе грађанства и политичке културе политичких елита. Пошто је код нас пуно мање *емпиријских* истраживања политичке културе елита, само ово поглавље је мање базирано на емпиријским истраживањима. Аутор овде износи критичку евалуацију односа елита и грађанства, инспирисану истраживањима политичке културе, али без директних емпиријских података о српским политичким елитама – јер таквих података нема. Међутим, вредна је пажње ауторова дискусија о тешкоћама у развоју демократије које прате Србију, са становишта политичке културе.

У последњем, деветом поглављу аутор даје критички резиме статуса појма политичке културе, и износи сугестије о правцима даљих истраживања.

Књига др Павловића се може оценити као један изузетан пример прегледа истраживања одређеног проблема који је базиран на креативној интеракцији традиционално различитих дисциплина – психологије, политикологије и социологије. Књига је пример како се комплексни феномен може плодносно проучавати тек када се истраживачи не руководе дис-

циплинарним ограничењима, него када сам проблем одређује приступ. Књига се може тумачити и као прави пример зашто политичка психологија заслужује статус једне од кључних друштвених наука. Са једне стране је методолошка ригорозност, емпиријска заснованост, а са друге усмереност на најважније друштвене проблеме.

У целини гледано, аутор је показао врло широко, импресивно познавање литературе из различитих дисциплина. Исто-времено, избегао је да књига личи на просто набрајање по-

стојећих истраживања, него је написао књигу која ће бити корисна за стручњаке, а занимљиво штиво за лаике. Ауторов стил, који је разумљив, жив и читљив, томе много доприноси. Посебно је упечатљиво повезивање теоријских проблема са актуелним и историјским дешавањима.

Закључак овог прегледа књиге др Зорана Павловића је да ће „Огледи о политичкој култури“ без сумње својим квалитетом наћи пут до широког круга читалаца.

